

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, Editura Pim, Botoșani, 2013, 500 p. + varianta digitală pe CD-ul atașat volumului.

Despre necesitatea întocmirii repertiilor arheologice județene aproape că nu mai trebuie scris nimic; orice arheolog, muzeograf, cercetător, care lucrează în domeniu sau oricine a cochetat, cel puțin, cu disciplina Arheologiei, cu munca de muzeu, este conștient că o asemenea întreprindere este cu adevărat necesară. De la interesul comunităților locale pentru valorificarea patrimoniului cultural, până la grija forurilor ministeriale de la București pentru repertorierea generală, la scara întregii țări, a tuturor siturilor arheologice, există o multitudine de motive, care justifică elaborarea unor asemenea lucrări de anvergură. Dacă aruncăm o privire rapidă asupra repertiilor naționale, observăm că cel dintâi publicat a fost primul repertoriu al județului Botoșani (1976), iar cel mai recent aparține domnului dr. Carol Kacsó – *Repertoriul arheologic al județului Maramureș* (2011); între acestea se intercalează repertiile județelor Iași (1984), Cluj (1992), Alba (1995), Mureș (1995), Brașov (1996), Covasna (1998), Harghita (2000), Sibiu (2003), Sălaj (2010) și Hunedoara (2005).

Personalitatea științifică a domnului dr. Octavian Liviu Șovan este una deosebit de proeminentă și perfect conturată în ansamblu arheologiei românești din ultimii 40 de ani. Produs al școlii arheologice ieșene (a studiat și colaborat cu M. Petrescu-Dîmbovița, Nicolae Gostar, Dinu Marin, Dan Gh. Teodor, V. Chirica, V. Spinei, I. Ioniță), deci cu rădăcini adânci în *Universitate* și *Institutul de Arheologie*, domnia sa este autorul a numeroase studii, articole, note, rapoarte de săpătură și volume, de autor sau în colaborare, opera sa fundamentală rămânând valorificarea propriilor cercetări din situl Sântana de Mureș-Cernjachov de la Mihălășeni, jud. Botoșani, care a văzut lumina tiparului în anul 2005.

Repertoriul arheologic al județului Botoșani, demers deosebit de pretențios, migălos și cronofag, sprijinit de Muzeul Județean Botoșani, Institutul Național al Patrimoniului (București) și Direcția pentru Cultură

Botoșani, a văzut lumina tiparului în cadrul tinerei colecții *Bibliotheca Archaeologica „Hierasus” Monographica*, reprezentând apariția cu numărul IV din această serie.

După mai multe tentative și lupte pe „baricadele sistemului”, domnul dr. O. L. Șovan a reușit, cu sprijinul domnului Bogdan Șandric, analist-arheolog și specialist în GIS din cadrul Institutului Național al Patrimoniului din București, să câștige bătălia. Astfel, proiectul editorial a fost finanțat de *Administrația Fondului Cultural Național*, prin intermediul căreia s-au obținut resursele financiare care au permis tipărirea volumului, la un preț absolut insignifiant (8,28 lei).

Repertoriul Arheologic al Județului Botoșani se deschide printr-un *Cuvânt înainte* (pp. 1–2), semnat de prof. univ. dr. Vasile Chirica, una dintre marile personalități ale arheologiei românești, reputat specialist al timpurilor străvechi din spațiul sud-est european, cu „antecedente” remarcabile, pe linia scrierii unor repertiilor arheologice de calibrul, premiate și recunoscute pentru faptul că au deschis calea întocmirii unor repertiilor arheologice în țara noastră. Este vorba, în ordine cronologică, despre *Repertoriul Arheologic al Județului Botoșani* (1976), autori: Alexandru Păunescu, Paul Șadurschi, Vasile Chirica, precum și de *Repertoriul Arheologic al Județului Iași* (1984), autori: Vasile Chirica și Marcel Tanasachi. Argumentând cu pertinentță, distinsul arheolog ieșean accentuează necesitatea întocmirii noului repertoriu al județului Botoșani, care ar trebui să aibă menirea de a desăvârși etapa de cercetare 1976, anul apariției celui dintâi repertoriu. Natura a fost darnică cu spațiul locuit de comunitățile umane în *Câmpia Jijiei*, care este suprapusă, administrativ vorbind, de județul Botoșani. De aceea, aici, cercetările începute încă din veacul al XIX-lea, unele semnalate și de Alexandru Odobescu (din vremea celebrului *Chestionar* – 1871), au evidențiat și detaliat o remarcabilă continuitate de locuire, din timpurile cele mai vechi, până în pragul

modernității, continuitate definită de o *unicitate* aparte. Aici se întâlnesc, așa cum amintește dr. Vasile Chirica, vestigii paleolitice, tumuli, valuri de pământ – *Valul lui Traian*), nenumărate monumente arheologice aparținând culturilor Precucuteni, Cucuteni și Noua, fortificații datând din diverse epoci istorice, vestigii din perioada migrațiilor, a „mileniului întunecat” și medievale. Probabil că nimeni nu o putea spune mai nimerit, decât a făcut-o Vasile Chirica: „... spațiul geografic al județului Botoșani se constituie ca un adevărat muzeu în aer liber”.

În *Introducere* (pp. 3–8), autorul, dr. Octavian Liviu Șovan, arheolog în cadrul *Direcției Pentru Cultură Botoșani*, prezintă, în cadrul unui excurs atent ales, necesitatea, etapele, istoricul cercetărilor arheologice din perimetrul administrativ Botoșani (județ înființat prin împărțirea Regiunii Suceava în județele Suceava și Botoșani în urma reformei administrative din anul 1968), dificultățile, așteptările, rezultatele proiectate în cadrul construcției științifice *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*. Sunt amintite frumoasele realizări ale marilor pasionați Neculai și Emilia Zaharia și a regretatului academician Mircea Petrescu-Dîmbovița, cei care au schițat, prin tipărirea, în anul 1970, primul repertoriu arheologic al Moldovei – cunoscuta contribuție *Așezări din Moldova*). Paradoxal, măsurile „punitiv”, de autofinanțare din anii comunismului (1981), care au afectat grav destinele multor muzeografi, cercetători, restauratori, conservatori, au fost benefice pentru cercetarea de teren din județul Botoșani. Domnul dr. O. L. Șovan, un luptător care nu s-a lăsat copleșit de tarele „sistemului”, a avut o contribuție remarcabilă, prin găsirea unei modalități de finanțare în baza săpăturilor de salvare arheologică, plata fiind efectuată de fosta I.E.E.L.I.F. – Botoșani (având ca obiect de activitate îmbunătățirile financiare), care a alocat sume considerabile. Astfel se explică faptul că în județul Botoșani au existat, în acei ani, zeci de șantiere arheologice, în cadrul cărora s-au implicat arheologi de renume: Alexandru Păunescu, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Adrian și Maria Florescu, Neculai și Emilia Zaharia, Dan Gh. Teodor și Silvia Teodor, Victor Spinei, Vasile Chirica, Maria Bitiri, Mihalache Brudiu, Nicolae Ursulescu, Lidia Dascălu, Dinu Marin, Ion Ioniță, O. L. Șovan, Anton Nițu, Paul Șadurschi, Constantin Iconomu, Constantin Asăvoaie, Maria Diaconescu, Rodica Popovici, Emil Moscalu, Florentin Burtănescu și mulți, mulți alții. Menționăm că inițiativa a fost preluată la nivelul întregii rețele muzeale din România. Autorul scrie și despre importanța cercetărilor mai recente, de după 1989, trecând în revistă atât realizările în ceea ce privește domeniul arheologiei medievale, cât și legislația apărută din 2000 încoace, punctând ca atare golurile legislative și punctele forte, măsurile ce trebuiau a fi luate în cadrul instituției pe care o reprezenta – *Direcția pentru Cultură Botoșani*.

Paragrafe aparte privesc modelul de fișă ales de autor pentru acest repertoriu; se arată faptul că ar fi fost imposibilă o detaliere mai mare a descoperirilor arheologice (după unii specialiști, poate nu tocmai modul

cel mai fericit), optându-se pentru fișe algoritmizate simplificate, dar care să ofere datele fundamentale unei reperări și înregistrări corecte a siturilor; chiar dacă nu toate siturile arheologice din județ au putut fi verificate în teren, în ciuda eforturilor depuse de arheologi prin efectuarea a repetate periegeze și informări bibliografice, totuși, datele strânse sunt de o mare valoare științifică și administrativă. În ceea ce privește judecarea cultural-cronologică a descoperirilor, s-a utilizat recentul *Tratat de Istoria Românilor* (cele două ediții – 2001, 2010), totodată fiind consultați cercetători de prestigiu, precum: Dan Gh. Teodor, Victor Spinei, Vasile Chirica, Nicolae Ursulescu, Mircea Ignat și Mihalache Brudiu, care, prin sfaturile lor, au asigurat creionarea unei periodizări, de altfel pe larg explicate în acest capitol introductiv (pp. 6–7).

Toate acestea permit, în opinia autorului, per ansamblu, buna cunoaștere a descoperirilor arheologice și înregistrarea lor sub pavăza legii, atâta vreme cât sunt definite și delimitate în cadrul RAN și LMI.

Urmează capitolul *Istoria proiectului „Repertoriul arheologic al județului Botoșani”* (p. 9–16), semnat de domnul Bogdan Șandric, unul dintre cei mai avizați specialiști GIS de la noi. Echilibrat, concis și explicit, textul este mai mult decât lămuritor în privința intențiilor, dar, mai ales, a necesității elaborării unei asemenea lucrări, ce impunea, de la bun început, nu doar un volum imens de muncă de teren din partea arheologilor, ci și de birou, dacă avem în vedere complexitatea, minuțiozitatea „despicării” și înțelegerii informațiilor arheologice, care trebuiau să fie corelate cu datele de geografie spațială. Așa este, semnatarul capitolului a surprins, cât se poate de limpede, fapt ce s-a confirmat și în timpul lecturării noastre a volumului, că necesitatea apariției noului repertoriu a fost, mai curând, una administrativă. Trăim într-o epocă aflată într-o permanentă mișcare, rotire, există proiecte ce trebuie rapid implementate, construcții ce nu pot aștepta, de aceea, descoperirea, cartarea, cuantificarea și algoritmizarea *cvasiexhaustivă* a siturilor arheologice e absolut necesară, pentru a putea fi protejate. Având o privire generală corectă asupra *Repertoriului Arheologic Național*, Bogdan Șandric a înțeles că siturile arheologice trebuie verificate și amplasate precis din punct de vedere spațial, localizarea și determinarea cu acuratețe a coordonatelor geografice fiind o preocupare de bază a acestuia, pe parcursul elaborării repertoriului. Domnia sa explică perfect instrumentele de lucru, hărțile topografice și satelitare, ortofotoplanurile, sistemul GIS utilizat, dar și rezultatele obținute. Totul a durat nu mai puțin de patru ani, între 2008–2012, fiind necesar efortul unei întregi echipe, care s-a ocupat cu delimitarea siturilor arheologice și digitalizarea informațiilor, rezultatele fiind concretizate prin: hărți 2D, harta interactivă, care poate fi procesată pe computerul fiecărei persoane cu minime abilități în cunoscutul program ArcGIS și harta interactivă on-line, parte integrantă a aceluiași complex proiect GIS, toate acestea având menirea de a simplifica și ajuta la cunoașterea detaliilor specifice delimitării și poziționării

siturilor arheologice menționate în textul repertoriului. Lucrul utilizatorilor cu harta este mult ușurat și de prezența unor ghiduri de utilizare, aflate pe cd-ul care însoțește volumul.

Corpusul descoperirilor (pp. 17–482) reprezintă partea masivă a volumului. Aici regăsim, organizate după un algoritm prestabilit – pe comune, alfabetic, siturile arheologice cunoscute la această dată de autor, după cum urmează: *localitatea, codul RAN, codul LMI, punctul/toponimul, parcela cadastrală, latitudinea și longitudinea, observații* (de genul intra- sau extravilan), *reperele, starea de conservare a sitului, factorii de risc* (naturali, antropici), *anul descoperirii, numele descoperitorului, tipul cercetării* (ex. perieghetză, sistematică), *descoperiri* (organizate într-un tabel, cuprinzând tipul descoperirii, perioada, cultura, faza culturală).

Urmează *Bibliografie* (pp. 483–498), consistentă, conținând un număr de peste 360 de titluri; lucrarea se încheie cu *Lista prescurtărilor* (p. 499).

Fără îndoială că în analiza acestei lucrări nu putem fi decât subiectivi; copilăria și adolescența noastră s-au petrecut în mare parte pe malurile Bașului și Prutului, la Suharău, Alba și Darabani. Este suficient să amintim faptul că regretatul arheolog Paul Șadurschi a cercetat, în satul Suharău, în punctul nr. 7 – *Ruginosul*, un sit arheologic aflat în apropierea gospodăriei bunicilor. Analizând această voluminoasă producție științifică și, mai ales, maniera în care a fost concepută, putem afirma, fără greșală, că ne aflăm în fața unui *unicum* în arheologia românească, prin urmare, înainte de a începe orice critică, el trebuie înțeles. Remarcăm faptul că, pentru prima dată, se utilizează poziționarea în funcție de aplicația GIS, a siturilor arheologice; ideea, binevenită de altfel, de a oferi date despre parcelele cadastrale este și ea o premieră, la fel ca detalierea factorilor degradanți ai siturilor arheologice. De aceea, din punctul de vedere al administrării și protejării patrimoniului imobil, lucrurile stau bine, oferindu-se un instrument de lucru corect întocmit și care servește interesele statului român, reprezentat, în unitățile administrative (județe), de *Direcțiile pentru Cultură*. Poate că ar fi util și un al doilea volum, în care să fie prezentate cât mai multe desene, fotografii, planșe, ale unor obiecte descoperite în siturile arheologice sau cu obiecte „de efect”, care să

ajute pe arheologi în aprofundarea unei imagini mai clare asupra unor secvențe de locuire în funcție de anumite criterii. Într-adevăr, această observație este justă, dar, având în vedere scopul prezentului repertoriu, care de la bun început a fost programat a fi altceva decât repertoriile arheologice clasice, credem că nu poate constitui neapărat o greșală sau o scăpare. În orice caz, bogata și variata bibliografie invocată de autor reprezintă un sprijin destul de consistent; în baza literaturii, cititorii pot realiza trimiteri la articole și volume consistente, în care sunt de multe ori prezentate mai mult decât suficient și detaliat, mare parte dintre punctele arheologice inventariate în corpusul descoperirilor. Oricum, lipsa ilustrației arheologice nu reprezintă un obstacol de netrecut, acest lucru poate fi completat și valorificat într-un mod superior în viitor, poate chiar de către domnul dr. O. L. Șovan sau de către colegii arheologi de la Botoșani. Chiar dacă nu împărtășim, în totalitate, periodizarea / cronologia utilizată aici, la care s-a făcut raportarea descoperirilor din repertoriu, suntem de părere că vestigiile sunt bine „fixate”, orice specialist indiferent de opiniile sale înțelegând perfect locul monumentelor / siturilor arheologice în cadrul mai larg al istoriei meleagurilor botoșănene.

Județul Botoșani beneficiază, în acest moment, de un repertoriu arheologic unic, diferit de cele cu care am fost obișnuiți până acum. Esența sa este aceea de a deservi, în primul rând, interesele statului român, ca manager al patrimoniului arheologic mobil și imobil, de conservator și valorificator, prin *Direcțiile Județene pentru Cultură*, prin *Muzeele și specialiștii* săi. Efortul deosebit depus de dr. Octavian Liviu Șovan și de colaboratorii domniei sale trebuie respectat, înțeles, continuat și sporit, în virtutea aceluiași interes public. Nu putem decât să felicităm echipa, dar și să regretăm faptul că, din păcate, pentru alte județe, cu număr mai mare de arheologi și cu resurse financiare consistente, nu s-au scris repertorii arheologice, deși aceasta este una dintre misiunile sacre ale carierei unui arheolog și a instituțiilor publice de profil.

BOGDAN PETRU NICULICĂ
Muzeul Bucovinei, Suceava